

OVER DE MUSICI

HARTMUT HAENCHEN

Hartmut Haenchen werd in 1943 in Dresden geboren en groeide op in de naoorlogse Duitse Democratische Republiek. Ondanks de strenge beperkingen van het voormalige Oost-Duitse regime kreeg Haenchen speciale toestemming om met de beste westerse ensembles te werken, waaronder de Berliner Philharmoniker en het Concertgebouworkest. In 1986 verhuisde hij naar Nederland en werd hij benoemd tot chef-dirigent van het Nederlands Philharmonisch en Kamerorkest en tot muzikdirecteur van De Nationale Opera. Hij is vooral bekend en gerespecteerd om zijn voordrachten van werken van Richard Strauss, Wagner en Mahler.

Hartmut Haenchen wordt op 20 maart benoemd tot ere-dirigent van het Nederlands Philharmonisch Orkest.

NEDERLANDS PHILHARMONISCH ORKEST

Het Nederlands Philharmonisch Orkest ontstond in 1985 uit drie verschillende orkesten: het Utrechts Symfonie Orkest, het Nederlands Kamerorkest en het Amsterdams Philharmonisch Orkest. Jaarlijks speelt het orkest zo'n 50 concerten en operaproducties in Het Concertgebouw Amsterdam, Nationale Opera & Ballet en andere belangrijke podia in Nederland. Lorenzo Viotti werd in 2021 benoemd tot chef-dirigent van het Nederlands Philharmonisch Orkest en De Nationale Opera, een dubbelrol die hij net als zijn voorgangers Marc Albrecht en Hartmut Haenchen met verve vervult. Met Viotti waait er een frisse wind door beide organisaties.

MEER SYMFONISCH

VRIJDAG 24 MAART
SCANDINAVISCH VERGEZICHTEN
AVROTROS VRIJDAGCONCERT

DONDERDAG 6 APRIL
PIECES OF TOMORROW - PÄRT & WAGNER
EPIC CLASSICAL PIECES & GOOD VIBES

ZONDAG 16 APRIL
NOORD NEDERLANDS ORKEST
MAHLER & STRAUSS O.L.V. HARTMUT HAENCHEN

PROGRAMMATOELICHTING

19
ZONDAG
03

TIVOLI
VREDEN
BURG

HARTMUT HAENCHEN DIRIGEERT BRUCKNER

Richard Wagner 1813 - 1883

Vorspiel uit 'Tristan und Isolde' (1857 - 1859)
Langsam und smachtend

Thomas Larcher *1963

Time - Three movements for orchestra (2022)
(Nederlandse première)

PAUZE

Anton Bruckner 1824 - 1896

Symfonie Nr. 7 (1883)
Allegro moderato
Adagio. Sehr feierlich und sehr langsam
Scherzo. Sehr schnell - Trio. Etwas langsamer
Finale. Bewegt, doch nicht schnell

Skipistes ontbreken, maar het Oostenrijk van Thomas Larcher en Anton Bruckner heeft genoeg te bieden: hun magistrale orkestwerken putten uit een rijke traditie en geven daar een eigen draai aan. Ter inleiding klinkt de beroemdste ouverture van Richard Wagner, Bruckners grote inspirator.

Spiritueel en erotisch

Richard Wagner genereerde als componist een sekte-achtige cultus die nog altijd standhoudt. Je kunt ervoor kiezen nooit naar zijn monumentale opera's te luisteren (en dat scheelt heel wat tijd), maar het is onmogelijk Wagner te negeren; daarvoor is zijn invloed op de muziekgeschiedenis te groot. Zijn muziekdrama's (zelf vermeed hij de term 'opera' om zijn exclusiviteit te benadrukken) weken sterk af van wat men gewend was. Vaak scheerden de zang- en orkestpartijen rakelings langs de grenzen van de klassieke tonaliteit, vooral in Tristan und Isolde. De libretto's schreef Wagner zelf, puttend uit Christelijke symboliek, oude Europese sagen, eigentijdse filosofie en later zelfs Boeddhisme. Het resultaat was een wonderlijke mix van fantasie, spiritualiteit en universele thema's als liefde, zelfopoffering en morele corruptie. En het effect ervan is nog altijd merkbaar in epische series als Star Wars, Lord of the Rings en Game of Thrones.

TRISTAN UND ISOLDE ONTSTOND TIJDENS EEN AFFAIRE MET MATHILDE WESENDONCK, DE VROUW VAN ZIJN BELANGRIJKSTE GELDSCHIETER OP DAT MOMENT.

Drama heeft bij Wagner enorme proporties. In Tristan und Isolde richt de Wagneriaanse vergrootstraal zich op liefde. De passie tussen de twee hoofdpersonen is te intens voor het aardse leven: ze moeten doodgaan om elkaar te krijgen. Wagner bewerkte hiervoor een middeleeuwse verhaal, maar liet zich ook inspireren door de filosofie van Arthur Schopenhauer; die stelde dat de mens werd gedreven door egoïstische motieven en daaraan alleen kon ontsnappen door zijn wil op te geven – inclusief zijn overlevingsdrang.

Verheven materie, maar ondertussen was Wagner zelf niets menselijks vreemd. Tristan und Isolde ontstond tijdens een affaire met Mathilde Wesendonck, de vrouw van zijn belangrijkste geldschieter op dat moment. Het resulteerde in een partituur waarvan de sensualiteit al in het Voorspel hoorbaar is. Wagner tartte de traditionele harmonische wetten, en daarmee het verwachtingspatroon van de luisteraar: spanningsvolle harmonieën ontladen zich niet, melodieën blijven onafgerond of onbeantwoord. Het effect is dat van uitgesteld verlangen, met alle erotische connotaties daarvan.

Tijdloze tijd

Nieuwe muziek wekt bij menigeen koudwatervrees, maar het werk van Thomas Larcher kan een aangename verrassing zijn. Hij componeert niet laagdrempelig, maar houdt wel altijd rekening met het bevattingsvermogen van de concertbezoeker: alles wat hij met zijn stukken wil zeggen is met het oor te volgen. Wat helpt is dat hij hecht aan duidelijke melodielijnen en de harmonische warmte – een klassieke benadering, vindt hij zelf, maar met een eigentijds klinkend resultaat. Traditie en moderniteit sluiten elkaar volgens hem niet uit. 'Het is een privilege van onze tijd dat we eeuwen muziek tot onze beschikking hebben', zei hij onlangs in een interview. 'We koesteren de muziek die we kennen en doen ontdekkingen in zowel eeuwenoud repertoire als hedendaagse composities.' De enige ontwikkeling waartegen Larcher zich uitdrukkelijk verzet is dat muziek onder druk van commercie steeds uniformer wordt: 'De muziekindustrie werkt wereldwijde veramerikanisering in de hand. Maar muziek is juist gebaat bij culturele diversiteit.' Het heeft dan ook alles met Larchers open geest te maken dat je zijn kaleidoscopische muziek moeilijk aan een specifieke natie of cultuur kunt koppelen.

'HET IS EEN PRIVILEGE VAN ONZE TIJD DAT WE EEUWEN MUZIEK TOT ONZE BESCHIKKING HEBBEN.'

In Time focust Larcher op een wezenlijk aspect van zijn vak: wie muziek maakt, maakt tijds-

verloop hoorbaar. Er kan van alles gelijktijdig gebeuren, maar zulke 'gebeurtenissen' hoeven niet even snel te gaan; ze kunnen elk hun eigen tijdseenheid hebben. Dat lijkt een droog en theoretisch uitgangspunt, maar de kiem van dit werk lag in een kort pianostuk dat Larcher voor een doodzieke vriend componeerde wiens dagen geteld waren. Een stervende ervaart tijd anders dan de nabestaanden; voor hen blijft de tijd doortikken, zij het met een andere lading.

In de drie delen van Time probeert Larcher het besef van tijd te manipuleren, met versnellingen, vertragingen, abrupte 'bevrozing' van de beweging en het over elkaar laten schuiven van verschillende tempo's en ritmes. Daarmee wekt hij, wonderlijk genoeg, de indruk van tijdloosheid: het stuk lijkt een momentopname te zijn van een muzikale stroom die al veel langer gaande is en geen einde heeft.

Reuzenslang

Anton Bruckner maakte van zijn vurige bewondering voor Wagner nooit een geheim. Zijn Derde Symfonie droeg hij aan Wagner op, in de Zevende rouwt hij om diens overlijden en allemaal hebben ze een Wagneriaans, volumineus klankbeeld met nadrukkelijke koperpartijen. Theaterambities had Bruckner niet; hij zocht geen aansluiting bij Wagners poëzie en symboliek, maar des te meer bij diens grillige harmonische wendingen en expansieve melodieën. Wel lijken zijn monumentale symfonieën – hoe abstract ze ook zijn – altijd een ongespecificeerd drama uit te drukken. In zijn tijd woedde een ideologische strijd tussen voor- en tegenstanders van programmuziek waar Bruckner zich niet in mengde; zijn muziek nam een tussenpositie in.

ANTON BRUCKNER MAAKTE VAN ZIJN VURIGE BEWONDERING VOOR WAGNER NOOIT EEN GEHEIM.

Anders dan de opulente Wagner was Bruckner een uiterst nederig, devoot man die zijn imago van provinciaal dorpsorganist nooit helemaal afschudde. Lijdzaam onderging hij hoe de Weense muziek-elite zijn werken afdeed als

maaksels van een benevelde boer. En hij verspeelde jaren met het maken van onnodige revisies; van bijna alle symfonieën bestaan verschillende versies. Erkenning kreeg Bruckner pas met de Zevende Symfonie; het succes leverde hem zelfs een onderscheiding op van Keizer Franz Joseph II, alsmede een pensioensregeling en onderdak in een Weens kasteeltje. Aan dat plotselinge respect kon hij nooit helemaal wennen; het maakte hem eerder verlegen dan trots. Bruckner was een nederig man, zowel door zijn afkomst als vanuit zijn strenge religiositeit. Vandaar ook de immense proporties die hij aan zijn symfonieën gaf: ze reduceren het individu tot iets nietigs, overgeleverd aan onmetelijkheid en goddelijke almacht. De Zevende is een prachtig voorbeeld. Het eerste deel begint met een lang uitgesponnen thema 'dat driemaal opspringt, zoekend naar steeds hogere extase', zoals dirigent Iván Fischer ooit zei. Bruckner verklaarde dat hij de melodie in een droom gehoord had, maar had vervolgens 14 maanden nodig om alleen al dat begindeel te voltooien.

Het desolate Adagio ontstond, aldus Bruckner zelf, vanuit het voorgevoel dat zijn held Wagner spoedig zou overlijden. Hier blijkt overigens dat hij zich niet alleen in massieve klankblokken kon uitdrukken; kamermuziekachtige intimiteit behoorde ook tot zijn palet. Ter contrast is het daaropvolgende Scherzo een dans, al is die eerder boers dan elegant. De imitatie van hanengekraai (zoals Bruckner de inleidende trompetsignalen kenmerkte) accentueert het landelijke karakter. Het slotdeel, naar Bruckners maatstaven aan de korte kant, is nog altijd een imposante staart van wat de beruchte criticus Eduard Hanslick een 'symfonische reuzenslang' noemde – een fraaie observatie die dit devote werk duivelse kantjes geeft. Licht en duisternis wisselen elkaar voortdurend af, met onweerstaanbaar effect. De Zevende bracht Bruckner eindelijk de triomf waarop hij als zestiger niet meer gehoopt had.

Michiel Cleij